

חכמינו זיכרונם לברכה: סיקור מותם של מדענים וחוקרים יהודים בעלי שם בעיתונות העברית

ברק בר־זוהר

תקציר

המאמר בוחן את הסיקור העיתונאי של מותם של זיגמונד פרויד, אלברט איינשטיין, מרטיין בובר ובן-ציון דינור בשבוע שלאחר מותם, ב־138 גיליונות של תשעה יומנים עבריים. השערת המחקר היא שהעיתונים ידגישו את השתייכותם לעם היהודי או את מידת הזדהותם עם התנועה הציונית, אף ששמות האישים הלכו לפנייהם בעיקר בזכות הצלחות והישגים אישיים, אקדמיים ומדעיים.

זיקתם של ארבעת האישים ליהדות, לציונות ולמדינה הודגשה, אם כי בעצמות שונה. הובלט שפרויד היה בן לעם היהודי והצלחתו האקדמית צוינה לשבח למרות גלי האנטישמיות ששטפו את אירופה. מותו של איינשטיין היה אירוע מדיה והעיתונים הציגוהו כנציג הנבחר של העם היהודי, כתומך מושבע בבניין הציוני וכשגריר מדינת ישראל בקרב אומות העולם. בובר היה פילוסוף הומני ובעל שם בין־לאומי שהחזיק בעמדה מורכבת ודר־משמעית כלפי המחתרות, המפעל הציוני ומדינת ההלכה. סיקור מותו של דינור נראה חף ממחלוקת ונדמה שלא היה מעורב בימי חייו בקונפליקטים עיקשים אף שעסק בתחומים היסטוריים ופוליטיים רגישים.

מילות מפתח: סיקור עיתונאי, מוות בתקשורת, עיתונות עברית, מדענים יהודים

הקדמה

הספרות על הסיקור התקשורתי של מותם של מלכים, קיסרים, מדינאים, פוליטיקאים, מצביאים, מוזיקאים וסופרים באירופה, בארצות הברית ובישראל, עשירה ומסקרנת. הרבה פחות נכתב, אם בכלל, על הסיקור העיתונאי של מותם של אנשי ספר, אקדמאים ומדענים פורצי דרך יהודים בעיתונות העברית. על הפער האינפורמטיבי־מדעי והבין־תחומי הזה מבקש לגשר המחקר המוצג להלן של ניתוח טקסט איכותני.

במאמר נבחן סיקור מותם של מדענים, חוקרים ופרופסורים יהודים בעלי שם: זיגמונד פרויד, אלברט איינשטיין, מרטיין בובר ובן-ציון דינור. בעין ביקורתית נבחנים הפריטים העיתונאיים שהוקדשו להם ופורסמו בשבוע שלאחר מותם ב־156 גיליונות של תשעה עיתונים יומיים עבריים: הארץ, הבקר, דבר, למרחב, הצפה, חרות, מעריב, על המשמר

וקול העם. השערת המחקר היא שהעיתונים העבריים והישראליים הדגישו את היותם של האישים בני העם היהודי ואת הזדהותם עם התנועה הציונית או הסתייגותם מחזונה, יעדיה, מטרותיה ושיטותיה, אף ששמותיהם נודעו בעיקר הודות להישגיהם האקדמיים, המדעיים או המקצועיים.

הבנייתה של לאומיות יהודית באמצעות התקשורת

בנדיקט אנדרסון (Anderson, 2006) הציג את משנתו פורצת הדרך לפיה תפקידה של התקשורת בכלל ושל העיתונות בפרט חשוב בגיבוש תודעה לאומית קולקטיבית. הוא סבר כי הריטואל היומיומי של קריאה בעיתון יכול לפתח בקוראים בעקיפין ולעתים באופן תת־מודע, תחושת שותפות קולקטיבית. סיקור האירועים ותיוכם לציבור הקוראים הרחב הדובר אותה שפה מניע קהילות לדמיין עצמן כקהילות מגובשות ומוגדרות, וכפועל יוצא מכך להבנות את הזהות הקולקטיבית של אומות, לגבשה וללכדה. בדומה לכך גרס אריק הובסבאום (Hobsbawm, 1992) כי עיתון יומי יכול להציע מרחב ציבורי שבו הקוראים יכולים לדון בערך הלאומיות ולהבחין בהשתקפותו בדפי העיתון ובאירועי האקטואליה המדווחים והמתווכים לקוראים.

לכאורה קיים קונפליקט סמוי וגלוי בין חופש העיתונות לזיקה ותהודה פרו־לאומית המקבלת משמעות מיוחדת בהקשר היהודי והישראלי ולעתים אף מתפרשת כעיתונות מגויסת (Gerstenfeld & Green, 2004). מנקודת מבט היסטורית וביקורתית אפשר לומר שעקב מצבו המיוחד (והקטסטרופלי) של העם היהודי המפוזר הייתה לעיתונות היהודית, בעיקר העברית, אחריות מיוחדת ועל כן מודל העיתונות המגויסת פעל בפזורה בימי שגרה ומלחמה כאחד (דרורי ונוסק, 2018). בארץ ישראל נשמר והתפתח הקשר המורכב שבין הפרופסיה העיתונאית להזדהות הלאומית לפני הקמת המדינה ואחריה (קוץ, 2013). המידע החדשותי והפרשנות בעיתונות, הן האיכותית הן הפופולרית, נשענים על קו אידיאולוגי־לאומי מפלגתי ותורמים לעיצובה של תרבות ההמון, לכינון זהות לאומיות חדשה ולקידוש סמלים, טקסים, ריטואלים ומנהגים. בסיקור אירועים חדשותיים יכולה העיתונות לשמש ככלי חברתי־תרבותי שמחבר בין קהילות באמצעות שפה, נרטיב וערכים משותפים (אלידע, 2014).

לבסוף, ההון התרבותי של מדענים יהודים בעלי שם עולמי עוצב במידה רבה על ידי הדואליות הנובעת מהיותם בני התרבות האירופית האינטלקטואלית מחד גיסא וממוצאם היהודי מאידך גיסא. התהודה והעניין שעוררו בעולם האקדמי ומחוץ לו הושפעו במידה מסוימת, לטוב ולרע, מהשתייכותם לעם היהודי. הפרסום לו זכו בזירה הבין־לאומית, לצד גינויים אנטישמיים, סייעו בהבניית דימוים הציבורי בתקשורת הפונה לעם היהודי כנושא ההון הסימבולי של העם היהודי וכמייצגיו הנאורים של "העם הנבחר" (Efron, 2014).

סיקור מותם של מדענים

המדענים הדגולים ביותר הם בעלי שם בזירה הגלובלית וסמלי תרבות. לפיכך לאחר מותם צפויה המדיה להגיב במחוות של אָבֵל ולהחצין רגשות של עצב, תדהמה, בלבול, אהבה וכמיהה. המתאבלים מאמצים מנגנון התמודדות הכולל מחוות וסיפורים אישיים, העלאת זיכרונות, האדרה ונבירה בעבר (Akhther & Tetteh, 2023). התהודה, התמיכה וההערצה גוברים אם הם זוכים בפרס נובל (Berkman, 2020; Chan et al., 2022), אם כי חלק מן הזוכים עלולים לסלוד מגלי ההערצה והתשבחות (Cheuk, 2022).

אנו חיים בחברה שבה הידוענים הם נדבך חשוב בתרבות, ועמם נמנים גם מדענים. לאותם מדענים יחיד סגולה, כמו אלברט איינשטיין, ריצ'רד פיינמן, קרל סייגן, סטיבן הוקינג וניל דה-גראס טייסון, יש קהל שומעים ועוקבים ותחושת אחריות אישית וחברתית לחשוף את האמת, לחדש את הידע הקיים, לשמש כהשראה לצעירים ללמוד ולחקור; מתוך כך הם יכולים להשפיע על קברניטי המדיניות הציבורית ומקבלי ההחלטות. עם זאת התהודה הציבורית סביבם אינה נובעת רק מהישגיהם המדעיים, אלא קשורה גם במיומנויותיהם התקשורתיות, ביחסי הציבור שלהם ובאישיותם (Krauss, 2015).

כאשר מדענים זוכים בפרס נובל או נודעים ברכים בשל המצאה או תגלית פורצת דרך, התקשורת נוטה להתייחס אליהם כידוענים או כגאונים בתחומם. בהקשר זה העיתונים ממסגרים אותם כאישים שאישיותם ממוזגת גאונות, שקדנות, חריצות והשפעה ניכרת על סביבתם. נוסף על כך התקשורת נוטה לקשור בין עברם המטלטל או חייהם הפרטיים ובין עבודתם המחקרית-ציבורית והצלחתם כנגד הסיכויים (Fahy, 2018).

מתודולוגיה

ניתוח התוכן האיכותני שלהלן בוחן את סיקור מותם של המדענים, החוקרים והפרופסורים היהודים ובעלי השם הנזכרים בראש המאמר, ב־156 גיליונות של עיתונים עבריים. ניתוח התוכן זיהה, איתר ובחן בעין ביקורתית את הפריטים העיתונאיים שהוקדשו להם ופורסמו בשבוע שלאחר מותם בעשרה עיתונים יומיים עבריים (ראו לוח 1).

סיקור מותם של אנשי המדע אמור היה להתמקד במסלולם האקדמי, במשנתם הפילוסופית ובתגליותיהם המדעיות, אולם השערת המחקר הייתה שהיותם יהודים ו/או ישראלים השפיעה על סגנון הסיקור, ריטואל האבל והנרטיב הכללי. על רקע זה שאלות המחקר היו: כיצד סוקר מותם של זיגמונד פרויד, אלברט איינשטיין, מרטין בובר ובן־ציון דינור בעיתונות העברית? האם הוזכרה השתייכותם לעם היהודי או למדינת ישראל במהלך הסיקור העיתונאי של מותם וכיצד? האם צוינו יחסם או זיקתם לתנועה, לבניין ולמפעל הציוני בסיקור העיתונאי של מותם וכיצד?

לוח 1: פריסת העיתונים והגיליונות שנותרו לצורך בחינת סיקור מותם של פרויד, איינשטיין, בובר ודינור

סך הכול	גיליונות	עיתונים	תאריך פטירה	
24	24.9.1939	הארץ, הבקר, דבר, הצפה	23.9.1939	זיגמונד פרויד
	25.9.1939			
	26.9.1939			
	27.9.1939			
	29.9.1939			
	1.10.1939			
54	19.4.1955	הארץ, הבקר, דבר, חרות, מעריב, על המשמר, קול העם, ידיעות אחרונות	18.4.1955	אלברט איינשטיין
	20.4.1955			
	21.4.1955			
	22.4.1955			
	24.4.1955			
	25.4.1955			
54	14.6.1965	הבקר, דבר, חרות, למרחב, מעריב, על המשמר, הצופה, קול העם, ידיעות אחרונות	13.6.1965	מרטין בובר
	15.6.1965			
	16.6.1965			
	17.6.1965			
	18.6.1965			
	20.6.1965			
26	9.7.1973	דבר, מעריב, על המשמר, ידיעות אחרונות	8.7.1973	בן-ציון דינור
	10.7.1973			
	11.7.1973			
	12.7.1973			
	13.7.1973			
	15.7.1973			
156	1973–1939	10		סך הכול

מעבר לכך ההשוואתי והמקיף שמציעה בחינה של עשרה עיתונים יומיים, אפשר לנמק ולהסביר את הבחירה בארבעת האישים האלה. זמן: הניתוח נפרס על פני 34 שנים, למן מותו של פרויד ועד פטירתו של דינור. טווח זמנים זה מאפשר להשוות בין נקודות מבט שונות של תקופות שבהן חלו תמורות מהותיות ופיתוחים ניכרים בגולה, בעם היהודי, ביישוב העברי ובמדינת ישראל. דיסציפלינה: האישים התמחו בתחומי ידע

שונים: פסיכואנליזה (פרויד), פיזיקה (איינשטיין), פילוסופיה (בובר) והיסטוריה (דינור). לפיכך במחקר בדקתי את השינויים ביחסם של העיתונים על רקע עיסוקם המדעי. שיוך לאומי-מדיני: המחקר מציע כר השוואתי פורה נוסף מבחינת שיוכם הלאומי-מדיני של הנפטרים. פרויד ואיינשטיין התגוררו מחוץ ליישוב העברי ולמדינת ישראל ונפטרו בלונדון ובניו ג'רזי, בהתאמה. בובר ודינור היו אזרחי מדינת ישראל ונטמנו בירושלים. מיטב עבודתו המחקרית, המדעית והחינוכית של דינור נעשתה במדינת ישראל. המחקר בוחן את ההבדלים בסיקור העיתונאי על רקע שייכותם ואזרחותם הישראלית ומקום מותם וקבורתם.

ספטמבר 1939: סיקור מותו של זיגמונד פרויד

זיגמונד פרויד נפטר בביתו בלונדון, ביום שבת (23.9.1939) בערך בשעה 1:30 לפנות בוקר, בגיל 83. בשנותיו האחרונות סבל פרויד מסרטן הפה והלסת ובימיו האחרונים פנה אל רופאו וידידו, מקס שור, וביקש לקבל כמות נדיבה של משככי כאבים מסוג מורפין. 48 שעות לאחר שנטל את משככי הכאבים מת ויש הגורסים כי אלה זירזו את מותו ואולי התאבד. לווייתו של פרויד נערכה שלושה ימים לאחר מותו; גופתו נשרפה ואפרו נשמר בכד בקרמטוריום שבגולדרס גרין אשר בצפון לונדון (Lacoursiere, 2008). הארץ הפליג בשבחו של פרויד: "במותו של פרופ' זיגמונד פרויד נסתלק אחד מגדולי מאורות המדע ואחד מגדולי המוחות היהודים שהעשירו את התרבות האירופית, במקרה זה התרבות הגרמנית-אוסטרית. המלומד המנוח היה אחד מראשי המדברים במדע הגרמני, שהלכו בגולה עם עלות היטלר לגדולה. פרויד היה יוצר הפסיכו-אנליזה, שיטה חדשה ומקורית, שנעשתה אב לתורה מסועפת. הוא הקים תלמידים בכל ארצות אירופה ואמריקה. בכמה מדינות נוסדו עוד לפני עשרות שנים חברות מדעיות מיוחדות לחקר תורתו" (לונדון, 25.9.1939).

מאמר בן כ-1,500 מילים שהוקדש לפרויד בהארץ מאת החוקר ד"ר צבי רודי העלה על נס את פועלו: "במשך חמשים השנים האחרונות שמשו השם פרויד ותורתו תכנית מסוימת ושלמה ברפואה, בספרות, בתיאטרון ובחינוך; ובעשרים השנים האחרונות גם לגבי תופעות רוחניות ויחסים סוציאליים. רבבות תלמידיו ומעריציו הפיצו את תורתו משני עברי האוקיינוס, כי עיקרי תורתו עברו לגבולות עמים ותחומי ארצות ולשונות. חסידי הנלהבים ראו בו את קולומבוס של חיי-הנפש, ויש שתגליותיו בפסיכולוגיה המריצוהו לארוג את החוט המשולש: קופרניק – דרווין – פרויד" (רודי, 26.9.1939). במקביל, בעמוד השער של דבר, לצד תמונתו וסריקת חתימתו, נכתב הספד נוגע ללב על פרויד: "ירדה מעל במת חיי שעה אך נשארה על במת חיי העולם דמותו של חכם נעלה שבדור, מאלה הבאים לראות בעולם ובקורות הנפש, לעמוד על תעלומתם ולגלות מבואיה ומוצאיה, לפענח את משמעותם ולפרש אותם פירוש נוקב וכולל [...]

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

התפוצצות חבלות על חוקרים חוקרים במין זיכר

„רוסיה לא אמרה את דברה האחרון במזרח אירופה“
מלוטבו הנדיר כי רוסיה תעזור לפליטים לחדש את מדינתם –
וילנה לזיטא? – תעמולה בולשויסטית בצבא הגרמני

מחצית יהודי פולין בתחום הכיבוש הרוסי, מחצית - בתחום הגרמני

Kim-Lena

[illegible]

הגרמנים נהדפו בחזית המערב

[illegible][illegible]

1941 1942 1943 1944 1945 1946 1947 1948 1949 1950 1951 1952 1953 1954 1955 1956 1957 1958 1959 1960 1961 1962 1963 1964 1965 1966 1967 1968 1969 1970 1971 1972 1973 1974 1975 1976 1977 1978 1979 1980 1981 1982 1983 1984 1985 1986 1987 1988 1989 1990 1991 1992 1993 1994 1995 1996 1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012 2013 2014 2015 2016 2017 2018 2019 2020 2021 2022 2023 2024 2025 2026 2027 2028 2029 2030 2031 2032 2033 2034 2035 2036 2037 2038 2039 2040 2041 2042 2043 2044 2045 2046 2047 2048 2049 2050 2051 2052 2053 2054 2055 2056 2057 2058 2059 2060 2061 2062 2063 2064 2065 2066 2067 2068 2069 2070 2071 2072 2073 2074 2075 2076 2077 2078 2079 2080 2081 2082 2083 2084 2085 2086 2087 2088 2089 2090 2091 2092 2093 2094 2095 2096 2097 2098 2099 2100 2101 2102 2103 2104 2105 2106 2107 2108 2109 2110 2111 2112 2113 2114 2115 2116 2117 2118 2119 2120 2121 2122 2123 2124 2125 2126 2127 2128 2129 2130 2131 2132 2133 2134 2135 2136 2137 2138 2139 2140 2141 2142 2143 2144 2145 2146 2147 2148 2149 2150 2151 2152 2153 2154 2155 2156 2157 2158 2159 2160 2161 2162 2163 2164 2165 2166 2167 2168 2169 2170 2171 2172 2173 2174 2175 2176 2177 2178 2179 2180 2181 2182 2183 2184 2185 2186 2187 2188 2189 2190 2191 2192 2193 2194 2195 2196 2197 2198 2199 2200 2201 2202 2203 2204 2205 2206 2207 2208 2209 2210 2211 2212 2213 2214 2215 2216 2217 2218 2219 2220 2221 2222 2223 2224 2225 2226 2227 2228 2229 2230 2231 2232 2233 2234 2235 2236 2237 2238 2239 2240 2241 2242 2243 2244 2245 2246 2247 2248 2249 2250 2251 2252 2253 2254 2255 2256 2257 2258 2259 2260 2261 2262 2263 2264 2265 2266 2267 2268 2269 2270 2271 2272 2273 2274 2275 2276 2277 2278 2279 2280 2281 2282 2283 2284 2285 2286 2287 2288 2289 2290 2291 2292 2293 2294 2295 2296 2297 2298 2299 2300 2301 2302 2303 2304 2305 2306 2307 2308 2309 2310 2311 2312 2313 2314 2315 2316 2317 2318 2319 2320 2321 2322 2323 2324 2325 2326 2327 2328 2329 2330 2331 2332 2333 2334 2335 2336 2337 2338 2339 2340 2341 2342 2343 2344 2345 2346 2347 2348 2349 2350 2351 2352 2353 2354 2355 2356 2357 2358 2359 2360 2361 2362 2363 2364 2365 2366 2367 2368 2369 2370 2371 2372 2373 2374 2375 2376 2377 2378 2379 2380 2381 2382 2383 2384 2385 2386 2387 2388 2389 2390 2391 2392 2393 2394
--

עמוד השער של דבר לאחר מותו של זיגמונד פרויד, 25.9.1939

הגדול שבכוכבים אלו בדורנו, האור ככה היום, אולם האור הנצחי שבו, אור בקשת האמת, יעמוד לדורי דורות" (ד.ש., 25.9.1939).

הגם שהגיע להישגים מדעיים בחייו וחיפש את הידע האנושי הקיים, מסעו של פרויד אל ההכרה בו הוצג בהארץ כמטלטל ומפרך וכנרטיב של "כנגד כל הסיכויים" – האנושיות והמדע המקצועי, שברגיל אינם נוטים להטות מיד אוזן קשבת לחדש, לא התלהבו תחילה לחוקר הצעיר והנועז הזה, שהסיר את הצעיף מעל חיי היצר שלנו. כוסרים היו על פרויד הצעיר, את תורתו גרסו תחילה תחת מוקש ואת מסקנותיה ניסו להציג תחילה כנעדרות-מובן" (רודי, 26.9.1939).

נדמה היה שבהארץ נעשו מאמצים להדגיש את השתייכותו של פרויד לעם היהודי ולהאיר בחיוב את יחסו: "פרויד לא היה לא יהודי לאומי ולא ציוני, אבל לא העלים את יהדותו כדרך כמה מלומדים יהודים אחרים. הוא שימש מטרה לחצים אנטישמיים

שמיררוהו, כמו שמיררו את חיי איינשטיין ויתר גדולי חכמי ישראל שנתפרסמו בין העמים" (לונדון, 25.9.1939א). נוסף על כך נסרק, נדפס ותורגם מכתב ששלח פרויד ב־20 ביוני 1965 למנהל קרן היסוד, לייב יפה. התרגום העברי נוסף למכתב הסרוק, ובו נכתב: "שאכן יודע אני איזה מכשיר כביר ומביא ברכה נעשה המוסד הזה בשביל עמנו, בהתאמצו לייסד מולדת חדשה בארץ האבות העתיקה. דבר זה משמש אות וסמן לרצון החיים שבנו שאין לנצחו, רצון שהתגבר בהצלחה, על רדיפות וענויים קשים במשך שנות אלפיים" (פרויד, 29.9.1939). עיתון הצפה הסתפק בכתבה אחת קצרה (כ־150 מילים) כדי לבשר על מותו של פרויד, ובה נכתב, בין היתר, בדומה לקו האידיאולוגי שהוצג בהארץ: "פרויד לא היה יהודי לאומי, אבל לא העלים את יהדותו ושימש מטרה לחצי האנטישמיים" (לונדון, 25.9.1939ב).

הבקר שיבח את פרויד על תרומתו המדעית והתמקד בקשיים שעמם התמודד עקב השתייכותו לעם היהודי:

כאן עלינו להדגיש באיזו מידה גם פעולה מדעית טהורה, כזו של פרויד, נתונה ללחץ השאלה היהודית, שאינה שאלה של רדיפות גשמיות בלבד. ואיננו מתכוונים לעובדה שפרויד סבל מימי נעוריו ובמשך כל עבודתו המדעית מאנטישמיות בצורות שונות. הוא עצמו התאונן על כך לא פעם וזקף על חשבונה את המכשולים העיקריים, שבהם נתקל בדרכו המדעית. חשוב מזה לציין שהעולם, בחלקים חשובים, התייחס לתורותיו לא לפי ערכן המדעי, אלא לפי היחס אל היהודים, ומתוך כך – אל היהודי פרויד. קשה להעלות על הדעת מלומד שני שאפשר להתוכח על תורותיו, בלא שיהא ספק בגאונותו, ואשר היה לקרבן של התקפות כה גסות וכה מרובות כמו פרויד. כל החדש והמרעיש שבתגליותיו הפסיכיות התפרש ע"י האנטישמיים כרדיפה, אחרי רקלמה: האופי המיוחד של חקירותיו ותוצאותיהן נחשבו ע"י האנטישמיים הסימן מובהק של ההתנונות המוסרית של היהודים. ההדגשה של חשיבות הסקסטיליות, שכמה חוקרים "אריים" פחות מחוננים טפלו בהופעותיה לפי פרויד ללא התנגדות צבורית, עוררה מערכה סוערת נגד היהודי והיהודים בעלי "יצר הכלוך" (פ.ב., 25.9.1939).

אם לא די בכך, להלן הרשמים שהוצגו בעיתונים השונים כדי להדגיש את ייחוסו החיובי של פרויד לדת משה. דווח כי

1. פרויד נמנה עם חבר הנאמנים של האוניברסיטה העברית בירושלים;
2. הלורד ארתור ג'יימס בלפור הזכיר את פרויד כגאון יהודי;
3. בספרו משה האיש והדת המונותאיסטית שיבח פרויד את בני העם היהודי.

לבסוף, על השנה האחרונה לחייו נכתב **בהבקר**: "הגורל גזר על פרויד לראות את האנטישמיות הפרועה מנצחת גם בארץ מולדתו ואף על פי שידידו באנגליה ידעו להבטיח לו שלום בימים האחרונים, היהודי הגאון זה, מושרש בעיר מולדתו, בוינה שכל ימי חייו אף לא העתיק את דירתו, היה מוכרח לברוח בימי זקנתו מפני אותה השנאה

העיוורת שהרעילה גם את חייו בתור איש המדע" (שם). על רקע זה הדגשת יהדותו הונגדה לשלטון הנאציזם האכזרי בגרמניה ולאנטישמיות המשתוללת באירופה. כך, למשל, דווח כי הצבא הגרמני השמיד לוח שהוקדש לו על בית הולדתו בעיירה פרייברג.

אפריל 1955: סיקור מותו של אלברט איינשטיין

אלברט איינשטיין נפטר ביום שני (18.4.1955) בסביבות השעה 6:15 בבוקר במרכז הרפואי Penn Medicine Princeton בניו ג'רזי בגיל 76, כתוצאה מקרע בעורק הראשי שנגרם על ידי התקשות העורקים ודלקת בכיס המרה. במהלך נתיחת הגופה הוסר מוחו של איינשטיין לצרכים רפואיים, בשאיפה ללמוד, לחקור ולהבין את שורשי האינטליגנציה שלו. גופתו של איינשטיין נשרפה לעיני 15 אנשים; האפר פוזר במקום שאינו ידוע לציבור וצוואתו לא פורסמה ברכים (Isaacson, 2008).

סיקור מותו של אלברט איינשטיין היה אירוע מדיה חדשותי בעיתונות הישראלית. הוא זכה לסיקור נרחב במאמרי מערכת, בפובליציסטיקה ובכתבות וכלל קריקטורות ומכתבים שעליהם חתם. נדמה היה שמערכות העיתונים יצאו מגדרן כדי להציג את איינשטיין כנציג נבחר של העם היהודי, תומך מושבע של הבניין הציוני וכשגריר העם היהודי ומדינת ישראל באומות העולם.

אישים רבים הספידוהו, שכן איינשטיין היה אישיות מוכרת ואייקון תרבותי־מדעי. נשיא ארצות הברית, דווייט אייזנהאואר, שלח איגרת תנחומים לבתו של המנוח, מרגוט איינשטיין, וצוטט: "אין עוד אדם אשר תרם כה הרבה להתקדמותה ולהתפשטותה של הדעת במאה העשרים. הוא שימש לכל מי שחי בתקופה אטומית זו כמופת וכדוגמה לצניעות ולכישרון היצירה רב־העוצמה של היחיד בחברה החופשית" ("פרופ' אלברט איינשטיין איננו", 19.4.1955). הספידו אותו גם מזכ"ל האו"ם דאג המרשלד, נשיא ארצות הברית לשעבר הארי טרומן, ראש ממשלת גרמניה המערבית קונרד אדנאואר, ראש ממשלת הודו ג'והרלל נהרו ו"אבי פצצת האטום" ג'וליוס רוברט אופנהיימר. על מותו דווח באריכות בתחנות הרדיו ובעיתוני ארצות הברית, ברית המועצות, בריטניה, גרמניה המערבית, צרפת, שווייץ ועוד ("שם").

מותו של איינשטיין עורר הדים במרחב הפוליטי־תקשורתי הישראלי. הוא הוספד בחמימות ובהערצה על ידי ראש ממשלת ישראל ושר החוץ משה שרת: "מאור אדיר של שכל האדם, אשר קרניו בקעו את אפלת הבלתי־נודע, כבה פתאום. העולם שיכל את גדול גאוני המדע והעם היהודי את פאר בניו בדורנו. מדינת ישראל נותנת כבוד לזכרו ביגון עמוק ובגאוות נצח" ("שרת: גדול גאוני המדע", 19.4.1955). נשיא המדינה, יצחק בן־צבי, שיגר מברק תנחומים:

עם ישראל כולו מזועזע מן הידיעה על פטירתו של אלברט איינשטיין ומבכה את האבידה הכבדה, שאבדה לעמנו ולאנושות כולה במותו של גדול המדע, ענק הרוח וגאון הדורות במדעי הטבע, המגלה רזי עולם ומרחיב יריעת הקוסמוס; מחדש נתיבות

לחכמה ולמדע לרתום כוחות-עולם נעלמים לחרות האדם; אשר האיר אור חדש על התעלומות מעשי בראשית ובשיטתו ההומאניסטית והאוניברסאלית – האופיינית לגאון השכל היהודי, חתר לאחדות היקום, לאחדות הנבראים עם בוראם ("מברק־התנחומים של הנשיא", 20.4.1955).

[illegible]

גם שגריר ישראל בארצות הברית, אבא אבן, אמר: "נודעזעתי עד עמקי נשמתי ממותו הפתאומי של פרופ' איינשטיין – הענק האדיר בחיי הרוח והמוסר של כל הדורות" (ע"ר, יו.פי. וסט"א, 19.4.1955). שר הביטחון באותה שנה, דוד בן-גוריון, הפליג בשבחו והדגיש את זהותו היהודית: "איינשטיין שייך לכל המין האנושי כגילוי עליון ביותר של רוח האדם אך לא פחות מזה שייך הוא לעם היהודי ולרוחו. לא זכינו, ואולי באשמתנו, שהאיש הגדול ביותר בכל העולם, אשר גורש ע"י התליינים הנאצים מן הארץ, שבה החל את מפעלו המדעי הגדול, לא מצא את משכנו הרוחני בישראל". פרופ' יואל רקח, ששיתף עמו פעולה, הגדיר את איינשטיין כנפיל מדעי בקנה מידה היסטורי: "שמו צרור בצרור גאוני הדעת – אריסטו, גליליי וניוטון. אנשי המדע בכל העולם עומדים דום ליד ארונו של אלברט איינשטיין" ("שרת: גדול גאוני המדע", 19.4.1955). עוד הספידוהו שר התרבות והחינוך בן-ציון דינור, ראש עיריית תל אביב חיים לבנון, יושב ראש הנהלת הסוכנות היהודית ברל לוקר, הרב הראשי יצחק אייזיק הלוי הרצוג, נשיא האוניברסיטה העברית בנימין מזר, אשת הנשיא לשעבר ורה ויצמן ועוד. נתן אלתרמן הקדיש לאיינשטיין שיר בטור השביעי של דבר (נתן, 22.4.1955).

מאמרי מערכת רבים הוקדשו לאיינשטיין. בהארץ, לדוגמה, נכתב: "הלך לעולמו אחד מגאוני האנושות, שחקירותיו הטביעו את חותמן על התפתחות תבל. כוח מחשבתו גילה אופקים חדשים, שהדורות הקודמים לא חלמו עליהם. מיעוט בלבד אף מבין המשכילים הספיק לעמוד מתוך הכנה מלאה על שיעור השינויים שאיינשטיין המלומד חולל בתחום הכרת העולם הפיזי; אך אין ספק בכך, כי שמו עומד בשורה אחת עם גדולי חוקרי הטבע – ניוטון ודומיהם" ("מיום ליום: אלברט איינשטיין", 19.4.1955). בהבקר נכתב: "העם היהודי נתייתם מבן דגול, בעל אידיאלים נשגבים. הוא הלך לעולמו עתיר זכויות גדולות – אוניברסליות ויהודיות, ושמו ישאר בהיסטוריה כאחד האישים הבולטים של הדור הזה" (גן, 19.4.1955). ובדבר: "כבה מאור הדור; אך כדרך כוכבי השמים יוסיף וישלח קרני אורו למרחקי הזמנים משך מאות אלפי שנות אור" (יהודה, 19.4.1955).

דוגמה מובהקת להאדרת זכרו של איינשטיין בעיתונות הישראלית הייתה מאמרו של עורך מעריב, עזריאל קרליבך. במאמרו השווה קרליבך את איינשטיין לישו והמליץ להתחיל את ספירת השנים מחדש: "ימים יבואו, ואם הגזע האנושי עוד לא התאבד – ימנה את סדר שנותיו למן היום הזה, 18 באפריל 1955, יום הסתלקותו של אלברט איינשטיין. כפי אשר עשה אלפיים שנים עד הלום, ממנין הזמן לפני הופעתו של יהודי אחר, מפשרטי העם בנצרת, פשטני ורגשני, ננס הנפש לעומת ענק הרוח שהלך. כפי שקבעו את מנין השנים ההוא לסמל את סופה של תפיסת-עולם מעורבבת וילדותית, ולבשר על הכרת-תבל עמוקה, מקיפה ואחידה יותר, – כן יחייכו אז בני-אדם על התקופה הפרימיטיבית של הנצרות, אשר איינשטיין שם סוף לפיסוק פסוקה" (קרליבך, 19.4.1955). בעל המשמר כונה איינשטיין "היהודי מספר אחד" ו"הקוסם של המרחב" (ימבור, 19.4.1955) ונכתב גם כי "אישיותו הייתה קורנת גדולה והוד ושגב, ורבים האנשים המתברכים בכך שזכו

להיות בני-דורו" (ענבר, 22.4.1955). קול העם התיישר עם האדרתו של המנוח בשאר העיתונים והבליט את האידיאולוגיה הקומוניסטית של העיתון: "איש מדע דגול, לוחם אמיץ נגד הפאשיזם, קנאי המאבק להגנת החירויות הדמוקרטיות ואויב מושבע של המק-קארטיזם" (ע"ר ושק"ה, 19.4.1955).

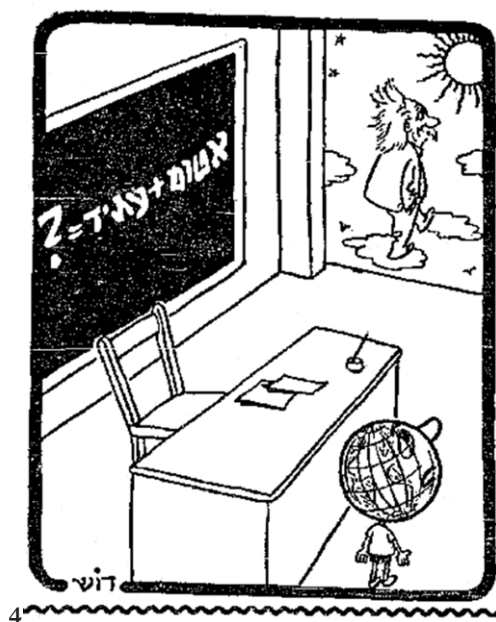
במוסף "תרבות וספרות" של הארץ מותג איינשטיין כסמל איקוני של עולם המדע וכאינדיווידואל שהצליח לשנות את העולם לטובה: "לא רק אישיות דגולה מהפאר של המין האנושי, איש-מדע גאוני, לא רק חוקר גלוי עיניים שהגיע עד חקר הגרעין של כל הקיים. לא רק כל אלה [...] כי הוא היה איש המדע שניפץ לרסיסים את האמונה העוורת במוחלטותו של המדע. כי הוא האיש ששם קץ להאלהת המדע ודת המדע [...] גאון שהטביע את חותמו הרוחני על דורו, וכל הדורות אחריו" (מו"ש, 22.4.1955).

דרך נוספת להמחיש את עצימות האירוע התקשורתי של מותו של איינשטיין וחשיבותו הייתה שימוש בקריקטורות. איורים וקריקטורות נדפסו בעיתונות הישראלית באותה תקופה ועל פי רוב יוחסו לאירועים שעמדו בראש סדר היום החדשותי. בהארץ (22.4.1955) הוצגה קריקטורה שבה איינשטיין עולה לשמים, שם מחכה לו מלאך המבקש ממנו להסביר את תורת היחסות. במעריב (20.4.1955) פרסם דוש קריקטורה שבה נראה איינשטיין עוזב את שולחן המורה ויוצא מהכיתה, כאשר על הלוח נותרת משוואה בלתי פתורה. בדבר (22.4.1955) אויר איינשטיין למעלה בשמים, עומד על ענן, משקיף בטלסקופ על כדור הארץ ולכאורה ממשיך בעבודתו המחקרית גם לאחר מותו.

קריקטורה, הארץ, 22.4.1955, עמ' 3 (מוסף שישי)

המורה הלך...

4

דוש, קריקטורה, מעריב, 20.4.1955, עמ' 4

5

קריקטורה, דבר, 22.4.1955, עמ' 2

במקביל הוצגה הצלחתו בחרות כנגד כל הסיכויים: "כאגדה חיה, צנוע וענו התהלך ענק רוח זה – אשר עד גיל 14 נחשב לגרוע בתלמידים – ובנוסחה קצרה של $E=mc^2$ המהווה את תמציתה של 'תורת היחסיות' העמוקה והרחבה, פתח את אחת התקופות הגדולות ביותר בדברי ימי האנושות – התקופה האטומית – על כל העלול להתפתח ממנה לשבט ולחסד" ("המאור שכבה", 19.4.1955). גם על המשמר הבלויט את הנרטיב הזה: "מן התמונות של נערותו ניבט אלינו אופיו השקט, הבלתי-חברתי, התנכר אלברט משאר הילדים. הוא למד לדבר באיחור ניכר, אחרי שהוריו כבר חשבוהו לילד מפגר. בעיני הוריו היה לא-יצלח, מעטים היו חבריו ומעולם לא עסק בספורט" (ענבר, 22.4.1955). גם הקהילה המדעית בישראל הספידה את איינשטיין לאחר מותו. בנימין מזר, נשיא האוניברסיטה העברית, ספד לו: "בכואנו להעריך את אישיותו של איינשטיין, אנו עוברים את גבולות המדע. כאחד ההומניסטים הגדולים של ימינו ומראשי הלוחמים לחופש האדם ולחופש המחשבה, הוא נמנה עם מבשריה וחוזיה של התמורה בחיי האדם עלי אדמות, של הגשמת האידיאל הכלל אנושי והיהודי של חברה אנושית מושגת על עקרונות השלום, הצדק והמוסר" (סט"א, 19.4.1955). גם סגן נשיא האוניברסיטה, מיכאל אבן-ארי, אמר: "האיש הזה היה לא רק גאון במדע אשר שינה את פרצוף העולם, אלא גם צדיק גדול" (פרינסטון, 20.4.1955), והפילוסוף שמואל הוגו ברגמן כתב: "גדולתו המיוחדת הייתה בצירוף יקר מהמציאות של גאוניות עצומה ושל פשטות ילדותית ענווה" (ברגמן, 22.4.1955).

הסוציולוג שמואל נח אייזנשטדט פרסם מאמר בקול העם ובו הפליג בשבחו של איינשטיין: "הסתלקה אישיות יוצרת גדולה בעלת ממדים כלל-אנושיים, אוניברסליים, נפטר אחד מגדולי המלומדים והוגי-הדעות שבדורנו, אשר שמו משולב לעולמים עם הישגיו היסודיים של המדע החדש [...] הוא חרג ממסגרת מעבדתו וחדר-עבודתו ונזף במושלי-רשע, במקפחי חירות-אדם, במטפחי הפליה גזעית ולאומית, במגדלי חידקי שנאה, במפחי-מלחמות אכזריות ובמחיי הנאצים" (אייזנשטדט, 22.4.1955).

שאלת זיקתו של איינשטיין לדת היהודית נידונה בעיתונות הישראלית לאחר מותו. כידוע, איינשטיין לא האמין באלוהי היהדות, לא קיים מצוות ונמנע מהדגשת זהותו הדתית בעשורים הראשונים לחייו. למרות זאת העיתונים הדגישו את השתייכותו וזיקתו לעם היהודי. בקול העם נכתב עליו: "הוא היה נאמן למוצאו היהודי בנאמנות אזרחית, חילונית, מתקדמת, משוללת כל צל של שוביניזם וכל קנאות לאומית או דתית" (שם). עם זאת היו עיתונים שבהם הוצג נרטיב דו-משמעי ומורכב ליחסו של איינשטיין ליהדותו. במאמר בהבקר, למשל, נכתב: "עליו הייתה גאוותו של העם היהודי מאז ומתמיד. הוא לא התכחש ליהדותו כאנשי-רוח יהודים אחרים. אלא, להיפך – הכריז כגלוי על יהדותו ואף נתן ידו לפעילות ציונית. ואף על פי כן, היתה מחיצה בין העם לבניו וזמן רב פעמה התקוה שהמחיצה תיפול והתקרבותו אלינו תהיה שלמה. אבל הוא נשאר באמצע הדרך" (גן, 19.4.1955). בזמן ששאר העיתונים הבלויטו הלצות ידועות וציטוטים

נבחרים של איינשטיין, ידיעות אחרונות הסתייע בכך כדי להדגיש את האוניברסליות שבדמותו: "אם תתאמת התורה – יקראו לי הגרמנים 'גאון גרמני' והצרפתים יראו בי 'אזרח העולם'. אם תוכחש – אהיה 'גרמני' בפי הצרפתים והגרמנים יקראו לי 'יהודי'" ("איינשטיין ידע את אשר ניבא", 19.4.1955).

מעבר לזיקתו לדת היהודית, דנו מערכות העיתונים בשאלת ציונותו של איינשטיין ובתרומתו להקמתה של מדינת ישראל. הוא ביקר בארץ ישראל פעם אחת בלבד בשנת 1923, הטיל ספק בחברה החלוצית-חקלאית, התנגד להקמת מדינה על בסיס דת ולשימוש בכוח צבאי וב-1952 סירב להצעה להתמנות לנשיא מדינת ישראל. אף על פי כן נדמה היה שהעיתונים התאמצו מאוד להציגו כמי ש"הזדהה בכל לבבו עם האידאל של שיבת ציון ומפעל התחיה של העם היהודי בארצו" (ע.ר. ויו.פי., 19.4.1955) ושצוואתו של איינשטיין היא "להתייחס בצדק לישראל" ("צוואתו של איינשטיין לעולם", 20.4.1955). הוא צויר כאוהד ישראל מושבע וכנציגה המסור לפני אומות העולם. במאמר מערכת של הארץ נכתב: "היה איינשטיין לידיד נאמן ומסור של מפעל בנין הארץ. בשנת 1922 הצטרף אל ד"ר חיים ויצמן וז"ל בנסיעתו לארצות-הברית ופעל שם למען ייסודה של האוניברסיטה העברית. משך 33 שנים שמר איינשטיין על הקשרים שקשר אז עם ראשי התנועה ציונית, ולא חס על עצמו כל אימת נתבקש להרים את קולו למען קידום המפעל שהוא הכיר בחיוניותו בשביל חידוש פני עם ישראל" ("מיום ליום: אלברט איינשטיין", 19.5.1955). זאת ועוד, בהארץ פורסמה גם כתבה בכותרת "פעל ליצירת אהדה לישראל" ובה סופר כי "בשנים האחרונות השתתף איינשטיין באורח פעיל במאמצים ליצור אווירה של רצון טוב לישראל בארה"ב והוא עמד להיות הנואם הראשי, יחד עם מר אבא אבן, בשידור כל ארצי בראדיו ובטלוויזיה שעמד להיערך בליל שבת טלוויזיוני לרגל יום העצמאות השביעי של ישראל", וכי "הנשיא אייזנהאואר הדגיש בהודעתו, שאמריקה גאה על שאיינשטיין בחר בה למקום מגוריו" (סלפטר, 19.4.1955).

עם זאת יש להודות כי איינשטיין פעל למען הציונות מתוך אמונה שלמה וכנה. הוא פרסם מאמרים ובהם צידד בהקמת בית לאומי לעם היהודי. בכמה עיתונים הוצג מכתב ששלח לוועדה לבחירת זוכי פרס נובל ובו המליץ על הענקת הפרס למוסד עליית הנוער בישראל. כמו כן הביוגרף שלו, פיליפ פרנק, תיאר את ביקורו הראשון בארצות הברית: "איינשטיין העמיד את עצמו לרשות הציונות מתוך הנחה כי עצם נוכחותו באספות מסוימות עשוי להועיל לתעמולה למען הקרנות הלאומיות ובייחוד לאיסוף תרומות למען האוניברסיטה העברית. באסיפות אלו היה דרך כלל שותק או לעתים היה אומר כמה דברי חיזוק. הוא רצה בכנות להיות חבר נאמן לתנועת תחיית העם היהודי" (פרנק, 1955: 22). בקול העם נכתב: "עם ייסודה של מדינת ישראל גילה לה את מלוא אהדתו והתעניינותו ושאף לראותה בנויה על יסודי חופש ועצמאות" (אייזנשטרט, 22.4.1955). עוד סופר כי בימיו האחרונים ניסח נאום ליום העצמאות השביעי של מדינת ישראל ותכנן לבקר חברי השומר הצעיר בארצות הברית. לאחר מותו נערכה לזכרו עצרת אבל

בטכניון עם 1,500 משתתפים והאוניברסיטה העברית השביתה את הלימודים למשך שעה. כן פורסמו חילופי מכתבים בינו ובין חיים ויצמן משנת 1923 ותוכנו להקים מוזיאון לזכרו ליד ברלין. פורסם מכתבו של איינשטיין לנשיא ארצות הברית בעניין פיתוח פצצת אטום. יתר על כן, הוא הושווה לארכימדס, אוקלידס, אייזיק ניוטון, גלילאו גליליי, כריסטופר קולומבוס, ניקולאוס קופרניקוס, יוהאנס קפלר, פיתגורס, צ'ארלס דרווין וקלאודיוס פתולמאיוס (תלמי).

אף שכתביו המדעיים של איינשטיין היו מורכבים ומסובכים, הוא ניחן בחוש הומור דק ונהג להסבירם, להנגישם ולפשטם לציבור ולקהלי שומעים באופן נהיר לכל אוזן. הגדיל לעשות העיתון **הבקר**, אשר מדי יום הקדיש פינה להגיגים של איינשטיין. כך, למשל, צוטט בו הסברו לתורת היחסות: "כאשר אתה יושב עם הנערה האהובה עליך במשך שעות, דומה עליך כי היה זה רק רגע. אבל כאשר אתה יושב על תנור שהאדים מחום במשך רגע, נדמה לך כי היו אלה שעות; זוהי יחסיות" (ע"ר, יו.פי. וסט"א, 19.4.1955). אך לא רק **הבקר**. כמעט בכל העיתונים סופר על הלצתו המבודחת בחורשי חייו האחרונים כאשר הצהיר כי אילו היה מתאפשר לו לחיות את חייו מחדש היה שואף לעבוד כשרברב, שכן רק במעמד זה עדיין אפשר ליהנות ממעט עצמאות (גן, 19.4.1955; ע"ר ושק"ה, 19.4.1955).

יוני 1965: סיקור מותו של מרטין בובר

מרטין בובר נפטר בגיל 87 ביום ראשון (13.6.1965) בערך בשעה 10:40 בביתו שבשכונת טלביה, ירושלים, לאחר מאבק במחלה ממושכת ואחרי שהיה מחוסר הכרה במשך שלושה ימים. בשעותיו האחרונות שהו לצדו בנו, בתו, ארבעת נכדיו, שמונה ניניו ואחותו. ימים ספורים לפני שנפטר החליטה עיריית ירושלים להעניק לו אזרחות של כבוד. אך הוא לא זכה להגיע לטקס שתכננה העירייה לכנס לכבודו.

ארונו, עטוף בטלית וברגל האוניברסיטה העברית, הוסע מבית החולים אביחיל שבירושלים והוצב ברחבת בניין המנהלה של האוניברסיטה בשעות 10:00-12:00. לצדו הוצב משמר כבוד של סטודנטים ופרופסורים. הלימודים הושבתו לאות אבל בשעות 12:00-14:00 והדגלים הורדו לחצי התורן. משם הארון נישא ולווה על ידי ראש הממשלה – לוי אשכול, נשיא המדינה זלמן שז"ר, יושב ראש הכנסת קדיש לוז, חברי הכנסת גולדה מאיר, יגאל אלון, זלמן ארן ויוסף בורג, הסופר ש"י עגנון ומכובדים נוספים. אשכול ספד לבובר, כינה אותו "ענק הרוח של המאה הנוכחית" ואמר: "עם ישראל והאנושות כולה מבכים היום מאור ומורה, איש הגות ומעש, חושף נשמתה של היהדות בעוז פילוסופי חדש". גם פרופ' שמואל הוגו ברגמן, פרופ' יואל רוקח, פרופ' גרשם שלום והרקטור נתן רוטנשטרייך נשאו הספדים. מסע ההלוויה עבר ברחובות רופין, אגריפס ויפו ובובר נטמן במדרונו הדרומי של בית העלמין בהר המנוחות, לצד מרצים וחוקרים מנוחים מהאוניברסיטה העברית ("ל. אשכול – בובר: נציגה", 15.6.1965).

למרחב, 15.6.1965). במקביל יושב ראש המפלגה הקומוניסטית הישראלית (מק"י), משה סנה, פרסם מברק תנחומים אשר הופנה אל נשיא האוניברסיטה העברית: "הננו מביעים את צערנו עמוק על מות הוגה הדעות הגדול מארצותינו, אשר העשיר ברוחו היוצרת את הערכים האוניברסליים של ההומאניזם הגנוזים במורשת ישראל והפיץ ברכים את אהבת השלום ואחוות העמים" (סנה, 15.6.1965).

מותו של בובר עורר הדים גם בזירה הבין-לאומית. נשיא גרמניה המערבית, היינריך ליבקה, שלח מברק תנחומים לנשיא שו"ר: "בעיני תלמידיו, שנאספו סביבו באוניברסיטת פרנקפורט, היה לא רק מורה, אלא גם מופת. העם הגרמני מתאבל על מרצתו בובר, משום שבמותו אבד לנו ידיד גדול ונדיב. סמכותו המוסרית עוררה אותנו במאמצי השלום וההתפייסות כי הוא היה אדם שחייו ופעולותיו היו נשואות אל התקווה" (ע"צ, 15.6.1965). קנצלר גרמניה המערבית לשעבר, קונרד אדנאואר, אמר: "לעולם אבד אדם גדול. הערכתו מאוד את האיש הזה, אשר גילם את המחשבה היהודית, ואשר הנצרות חייבת לו חוב גדול" (סופר הבקר בירושלים, 14.6.1965). הסנטור היהודי הרפובליקני, יעקב יעבץ, ספד לבובר על בימת הסנט האמריקני: "הלהבה הקטנה, שהיא החיים של מרצתו בובר, הבהבה ודעכה. אבל, האור שהוא הפיץ ימשיך עוד זמן רב להאיר חיי אנוש" (סט"א, 15.6.1965). גם עיתונים בולטים כגון **הגארדיאן**, **טיימס** ו**דיילי טלגרף**, דיווחו בהרחבה על מותו של בובר (ע"צ, 15.6.1965). במאמר ראשי בניו יורק **טיימס** נכתב: "מרצתו בובר היה הוגה הדעות הדתי היהודי החשוב ביותר של זמננו ואחד הפילוסופים רבי ההשפעה ביותר בעולם. הוא היה בונה גשרים תאולוגיים בין רב בטרם זכה ליוקרתו הנוכחית. אם המלחמה הקרה העתיקה בין הדתות נעלמה, ובמקומה מופיע דר-שיח ומגע אישי ידידותי, יש לזקוף את הדבר במידה רבה לזכותו של בובר" (ע"ד, 15.6.1965).

רבים מבכירי האקדמיה הישראלית הספידו את בובר ועמדו על משנתו הפילוסופית וההומניסטית. פרופ' ברגמן סיפר על "אופי של לוחם אמין על דעותיו ודרכו. הוא ידע להיאבק ולהיות בלתי-פופולארי, בשחותו באומץ נגד הזרם. היית לנו לברכה, את שלך עשית, ואנחנו – נמשיך בדרכך" ("פרופסור מרצתו בובר – למנוחות", 15.6.1965).

הנרטיב שהוצג בעיתונות הישראלית היה דר-ממדי. מצד אחד העיתונים חלקו לבובר כבוד אחרון, האדירו את שמו, את מלאכתו האקדמית ואת מורשתו כמחנך, חוקר, מרצה, הוגה דעות ופילוסוף ומסגרו אותו כאחד מגאוני הדור. מעריב הרעיף שבחים על בובר בהספד של הכתב והפרשן הפוליטי יוסף חריף: "פרופ' מרצתו בובר יתואר בצדק כאחד מהוגי הדעות הגדולים, שקמו ליהודים בדורות האחרונים; בעל יצירה ענפה, יחידה במינה כפילוסוף, כעסקן-ציוני בעל מחשבה מקורית; כפרופסור לענייני דת ומוסר" (חריף, 14.6.1965). מאמר המערכת של **דבר** הוקדש לבובר והפליג בשבחו: "העם היהודי שכל אתמול אחד מגדולי בניו, גדול בתרומתו לעולם-המחשבה של האנושות המודרנית, וגדול בתרומתו למחשבה היהודית ולתנועת התחייה היהודית [...] פעלו המגוון

של בוכר למען ההתחדשות היהודית – כסופר, כהוגה, כעורך וכמו"ל – מקופל ביצירה ספרותית שטעמה לא פג ולא יפוג עם חלוף השנים" (מ.ד., 14.6.1965). ובמעריב נכתב:

לא רק אחרי מותו אלא גם תמיד בחייו שיווינו לנגד עינינו תמיד את דמותו הרוחנית הנעלה והאצילה. ולא נחדל לראותו בכל שיעור־קומתו: אדם בעל תפיסה תיאוסופית־מוסרית, החובק במבטו עולם ומלואו. לעולמים יצטייר בפנינו כפייטן וכהוגה, שביקש להמחיש את המגע הבלתי אמצעי – אותה קונפירנטציה מתמדת – בין אלוהים לאדם. באזני דורות יהדהדו צלילים מן ה'דיאלוג' הנצחי – פרי מחשבתו והשראתו של בוכר – בין הבורא לבין הנברא־בצלם (י.א.ג., 18.6.1965).

מצד שני, לצד השבחים שחלקו העיתונים, הוזכר גם היחס הדו־משמעי שרחש הציבור הישראלי כלפיו על רקע התרחקותו מדת משה והזדהותו עם תנועות השמאל השורשי: "בעוד שבעולם הגדול עוררה דמותו האצילה הערצה והערכה אין קץ. הרי בקרב עמו – עם ישראל – נחלקו הדעות. כדרכו של פילוסוף, היו לו מלוא הכף ספקות. לרוב, דרכו בחיים הייתה בבחינת שם ספרו הפילוסופי 'אתה ואני'. אתה ותורתך לחוד ואני ודרכי לחוד [...] גם אם שונות הן ההערכות לגבי אישיותו, הכול מודים, כי מענקי הרוח היה ואף הטביע מחותמו על דמותה של החברה האנושית בעולם" (כתבי הצפה, 18.6.1965). בועז עברון אף הלן בדיעות אחרונות על היחס לבוכר בשל השקפותיו ההומניות והמתפשרות: "בחייו נהגו להציק לו בשל 'חטאים' שונים שחטא, על שלא היה לאומני כאחרים, על שחזון ציון שלו לא נשא חן בעיני אלה שהיו תמיד בטוחים שהם מבינים הרבה יותר ממנו" (עברון, 18.6.1955). במקביל, תחת הכותרת "האיש שנחשב בעולם לגאון לא היה נביא בעירו", נתן ברוך תיאר כיצד התפיסות ההומניות, האוניברסליות והסלחניות של בוכר כלפי היהדות, העם הגרמני והאויב הערבי, עוררו פולמוס כנגדו: "בעוד שהעולם כולו היה אחוז רטט והתפעלות מתורתו של מרטין בוכר – הרי דווקא כאן, בישראל, נשמעו לעתים בכמה קולות ההסתייגות ואי־שבִיעות־הרצון ממנו" (ברון, 14.6.1965).

זאת ועוד, הגם ששמר באדיקות על זהותו היהודית וחקר אותה ואף תרגם את התנ"ך לגרמנית, אפשר לומר שבמהלך חייו התרחק בוכר משורשי החסידיים לכיוון של יהדות חילונית וחקר הפילוסופיה. על רקע זה, שאלת יהדותו של בוכר נידונה בעיתונות הישראלית. כך, למשל, בהבקר נכתב: "המנוח לא היה 'דתי' במובנו המסורתי של המושג. ניתן לאמר שאלוהיו היה סמלי. אבל, כל ימיו היה נגד 'יהדות פורמלית'. יהודי בעיניו היה קודם כל ברוח" (גץ, 14.6.1965). במעריב צוין כי "לא היה בוכר מתנודד באהלי־תורה. טבעי, איפוא, שהשקפותיו עוררו חילוקי־דעות. וכאיש הדבק בעקרונות, שאינו נוטה להתפשרות עם המצפון – אף טבעי, שדעותיו עוררו לא אחת התנגדות ותגובות חריפות" (י.א.ג., 18.6.1965).

לא זו בלבד: לאחר מותו של בוכר הוזכרה השקפתו האלטרנטיבית לחזון ולבניין הציוני, אם כי מלבד בעיתון חרות הרוויזיוניסטי זו נעטפה לרוב בנימה סלחנית, בפרשנות

ובצדקנות או הצדקה. כך, למשל, נכתב בהבקר כי "מצעירותו היה ממתנגדי הציונות המדינית של הרצל" וכך על משאלתו להקמת מדינה דו־לאומית בישראל:

מאז נטש את הפעילות הציונית בה החל משחר נעוריו, התמסר מפקידה לפקידה, לפעילות למען רעיון המדינה הדו־לאומית בארץ ישראל [...] מרתין בובר היה "הכהן הגדול" שלה.¹ דבק באמונתו זו, נשאר עד יומו האחרון. גם לאחר קים המדינה לא נכנע למציאות. כאיש הרוח הבין שאין לבטל את המדינה בגלל מדינה דו־לאומית, אולם ראה את עיקר תרומתו בשטח המדיני בהטפה לשלום בין שני העמים, אפילו במחיר ויתורים מרחיקים לכת מצד ישראל (גץ, 14.6.1965).

העיתון חרות מתח ביקורת על השתייכותו של בובר לתנועת ברית שלום אשר תמכה ודגלה במדינה דו לאומית ונתפסה בקרב הרוויזיוניסטים כמאוסה וותרנית:

כשם שרבו מעריצי תורתו של בובר, כך נמצאו רבים שחלקו עליה. כשם שמתחו ביקורת על משנתו הציונית בשנים הראשונות, היוותה מעין מזיגה של הרצליאות ואחד עממיות ובשנים האחרונות נטפל בה הרעיון הנפסד של ברית שלום, שיש בו משום ויתורים קיצוניים לאויבי הציונות, על חשבון הרעיון הלאומי המקורי ועל חשבון זכויותינו הבלתי מעורערות על מולדתנו השלימה. כן התעהו מוסר תורתו על דרך הפיוס והמחילה כלפי האומה אשר השמידה שלוש מערנו. אלה הם הצללים אשר האפילו בחייו על יצירתו הגדולה, שרוב האור בה גם לדורות. ברוך זכרו (אגף, 18.6.1965).

יתרה מזאת, חרות אף ראה בבובר פילוסוף הומני, ידען ומורכב, שרצה בטובתה של מדינת ישראל, אך בד בבד גם מחה נמרצות נגד מחתרות האצ"ל והלח"י והסכים לקבל פרס מטעם התאחדות הספרים בגרמניה בשנת 1953. בסלחנות שגילה כלפי גרמניה הנאצית ונציגייה דנו בפליאה ובתמיהה מסוימת העיתונים הישראליים לאחר מותו. דוגמה בולטת לכך היא מאמרו של אריה נאור שמנה כאלף מילים:

כאשר נתבקש בובר לפעול למען חנינתו של דב גרונר – סירב. אך כאשר הוציא בית המשפט הישראלי את גזר דין המוות על אייכמן – מיהר וכתב אל ראש הממשלה דאז, כי אסור "לרצוח" נפש, וכל אדם קשור למשנהו בנימים מסתוריים. מה טיבה של אפליה מוזרה זו בין דם הגבורה של דב גרונר, ובין – להבדיל אלף אלפי הבדלות – דמו הטמא של אייכמן? איך ניתן להסביר את העובדה שהאיש אשר שנה את המחתרת על ש"שפכה דם" מיהר לגרמניה לקבל פרס ספרותי, רק שמונה שנים לאחר שכובו המשרפות? וכיצד ניתן להבין מדוע התנגד אדם שהיה ציוני משחר נעוריו לרעיון המדינה היהודית? (נאור, 18.6.1965).

גם מאמר המערכת של דבר לא התעלם מתחינתו של בובר למדינה דו־לאומית, על שלל הביקורות שתפיסה זו הזמינה, אך פסק כי "לא תגרע מגדולתו עמדתו בעניין זה או אחר" (מ.ד., 14.6.1965). אפילו ראש הממשלה, לוי אשכול, במעמד ההספד בהלוויה,

אמר לצד השבחים שהרעיף: "עמדותיו בשאלות נפשיות לא תמיד אמנם התקבלו על לב רובנו, אבל תמיד ידענו, כי הן מובעות מתוך הזדהות עמוקה עם האומה, עם גורלה ועם תחייתה, הזדהות שמעבר למחלוקת" ("ל. אשכול – בובר: נציגה", 15.6.1965). במעריב צוין כי קמה סערה ציבורית לאחר שעיריית ירושלים החליטה להעניק לבובר תואר אזרח של כבוד.

יולי 1973: סיקור מותו של בן-ציון דינור

בן-ציון דינור נפטר ביום ראשון (8.7.1973) בגיל 89 בבית החולים הדסה בירושלים ונטמן בהר המנוחות למחרת, לצד רעייתו שנפטרה שנה לפניו. מסע קבורתו יצא מבית העלמין סנהדריה לרחבת האוניברסיטה העברית בגבעת רם, שם ציפו לארון ראשת הממשלה גולדה מאיר, חברי כנסת, עמיתים, חוקרים, מרצים וסטודנטים והספידוהו פרופ' שמואל אטינגר ופרופ' יעקב טלמון.

סיקור דמותו של דינור היה חף ממחלוקת ונדמה היה שלא זימן לעצמו לאורך חייו קונפליקטים עיקשים, אף שכיהן כחבר כנסת והפוליטיקה לא הייתה זרה לו. חבר הכנסת ישראל גלילי ספר לו בישיבת הכנסת:

עיצב דור של מורים, מחנכים, חוקרים והיסטוריונים בישראל והנחה אותם ממעמקי ההגות היהודית, המקורות והספרות המחקרית [...] כל מי ששמע את דברי תלמידיו – והם רבים – התפעם מההוקרה וההערצה שהם רוחשים לרבים כמורה וכאל אדם. איני יכול לשכוח את הדברים ששמעתי מפי חברו ורעו ברל כצנלסון ז"ל, על זכרוננו הפינומנלי, על בקיאותו המופלגת במכמני מורשתנו. מפעלו הגדול בחקר תולדות ישראל הוא מפעל-ענקים של כתיבת היסטוריה רצופה תעודות ומקורות. רבה תרומתו בחקר החסידות, אין כמוהו בהארת התופעה והתורה של הציונות, בהוכחת שרשנו וזכותנו על הארץ, בזיקת הדורות לארץ [...] הוא היה מהאישים המרכזיים שהטביעו רישומו בעולם החינוך והתרבות שלנו, ועוד ידובר ויסופר על מפעלו הפורה ("פרופ' ב"צ דינור מת בגיל 89", 9.7.1973).

חנוך ברטוב הקדיש מאמר לדינור במוסף שישי של מעריב. הוא תיאר את משנתו המדעית-היסטורית-חינוכית באופן מהלל ומשבח: "פרופ' דינור היה בעל ידיעות מרובות כלי-כך ובתחומים שונים כלי-כך – הוא היה לא רק היסטוריון, כי אם בעל בקיאות פנומנלית בעשרים וארבע הספרים, בהלכה ואגדה, בספרות הילדים האירופית ובספרות הפיידאוגית – שקשה היה להבין את מקור צמאונו לעוד ועוד ספרים, עובדות, פרטים גדולים וקטנים, לעירנות הרוחנית שהשנים לא הקהוה" (ברטוב, 9.7.1973). כתבה זו זכתה לתגובה במדור מכתבים למערכת, משולמית לסקוב מתל אביב. לדידה, לצד השבחים שחלק ברטוב לדינור הוא שכח להוסיף שדינור השכיל למזג בין זרמי החינוך ולבטל את החלוקה על פי השתייכויות מפלגתיות. הנרטיב המאדיר לא פסח על על המשמר:

עד שהכריעתו חולשת חוליוֹזקנה, אכן עמד ליד האובניים ועבד, חקר וכתב בארודיציה? שאין כמותה, בכישורן־הסברה למופת ובבהירות ססגונית [...] כמעט שלא היה תחום במדעי־היהדות שלא שלט בו ושלא חידש בו, אם חידושים של אידיאה ופרוגרמא, אם של מיתודה או גילוי־צפונות. ולבד מזאת הוא היה מורה־המורים, ממגבשי דמותו של החינוך בארץ־ישראל ובמדינת ישראל. שנים רבות לפני שדובר על "מיכלול" בתי־המדרש למורים היה סמינר בית הכרם שבהנהלתו שקול כנגד כל מוסד אקדמי להכשרת עובדי־הוראה (יבם, 13.7.1973).

הנערות העבריות - בונבת סופר־התחרה ב־סבניה

הבולדוזר של ההיסטוריה היהודית

הוא בולדוזר של חסד ושל חוכמה, וזהו אבא...
הוא בולדוזר של חסד ושל חוכמה, וזהו אבא...
הוא בולדוזר של חסד ושל חוכמה, וזהו אבא...

נגידי בנקים מרכזיים במערב הגיעו להסכם להצלת הדולר

הסכם זה יאפשר להם להמשיך ולתמוך...
הסכם זה יאפשר להם להמשיך ולתמוך...
הסכם זה יאפשר להם להמשיך ולתמוך...

הבולדוזר של ההיסטוריה היהודית

שענה
החלה כבדי...
החלה כבדי...
החלה כבדי...

קדאפי יצא מלוב בסריקה דלת

לאחר שרב עם חבריו בהנהגה...
לאחר שרב עם חבריו בהנהגה...
לאחר שרב עם חבריו בהנהגה...

עמוד 3 בדיעות אחרונות לאחר מותו של בן־ציון דינור (9.7.1973)

בידיעות אחרונות הוקדשו לדינור שלוש כתבות לאחר מותו. הראשונה פורסמה בעמוד השער יום לאחר מותו. היא הייתה אינפורמטיבית באופיה ועסקה בסידורי ההלוויה. הכתבה השנייה שפורסמה באותו יום, בעמוד 3, תחת הכותרת "הבולדוזר של ההיסטוריה היהודית", סקרה את מפעל חייו מבחינה אישית, אקדמית, מדעית, ספרותית ופוליטית. הכתבה לא חסכה שבחים וסופרלטיבים. תואר בה סדר יומו הייחודי שהקנה לו את הישגיו:

כיצד הוא עשה זאת? זאת ניתן אולי ללמוד מסדר יומו של האיש שבשנים האחרונות, לאחר הצעדה היומית – ארוחת בוקר קלה ולאחר מכן עבודה שיטתית (באחרונה בעזרת מזכירות מדעית מצומצמת), ארוחת צהרים, שעה קלה למנוחה ואחר־כך שוב עבודה עד שעה מאוחרת. הבידור היחידי – האזנה ל"שידורי ישראל", כמעט אך ורק לחדשות. לא היה לו פנאי לקולנוע, לתיאטרון, לקונצרטים. אורחים קיבל רק לעתים רחוקות ורק במוצאי שבתות. כך במשך שנים, אסף עלה לעלה והקים נדבך על גבי נדבך למפעלו הגדול ("הבולדוזר של ההיסטוריה היהודית", 9.7.1973).

הכתבה תיארה את מסע חייו באור חיובי ואותו עצמו כאדם שאפתן ו"גדול מהחיים": "תארים רבים קנה לעצמו הפרופסור הישיש בדרכו הארוכה מישיבות ליטא דרך אוניברסיטאות ברוך ופטרבורג ועד לאוניברסיטה העברית בירושלים ולתפקיד שר החינוך והתרבות במדינת ישראל. שבחים רבים שיבחוהו ופרסים רבים קיבל. אך דומה, שאת התואר ההולם ביותר העניקו לו תלמידיו, שלמדו תורתו מפיו, ועמדו משתאים נוכחו המרץ הבלתי נדלה של האיש: 'הבולדוזר של ההיסטוריה היהודית'" (שם). הפריט העיתונאי השלישי היה מאמר פובליציסטי מאת ישראל אלדד במוסף יום שישי. המאמר עסק ברובו בענייני דיומא, אך נפתח במשפט שהוקדש לדינור, והוצג כציטוט מפיו: "כל מה שישנו אנושי בעולם הוא עם־ישראל ויהיה תמיד עם ישראל" (אלדד, 13.7.1973).

נדמה היה כי משנתו הציונות של דינור היא שזיכתה אותו בנרטיב שכולו האדרה. כך הדגיש שר החוץ, אבא אבן, את זיקתו של דינור הן לעם היהודי הן לתנועה הציונית וקשר ביניהם: "קשה מאוד להיפרד מעליו. מתנתק אחד החוטים המתמעטים הקושרים אותנו אל דור המייסדים, זה הדור שהוציא את שיבת־ציון מן הכוח של השאיפה אל הפועל של גלי עלייה, בנין מולדת ותחיה רוחנית [...] חושי היהודיים העמוקים הובילו אותו אל התנועה הציונית, ואילו מצפונו החברתי הרגיש וחזונו האישני הנעלה צירפו אותו אל תנועת העבודה" (ב.צ. דינור נטמן, 10.7.1973).

מעריב, שתר אחר אסטרטגיות כיסוי עיתונאי דרמטיות ופיקנטיות, שילב כדרכו אנקדוטה מחייו של דינור כנער. תלמידיו של דינור שאלוהו כיצד הוא שומר על נמרצות מרשימה בתחומי הכתיבה והעיון בגיל תשעים. על כך השיב בסיפור: "בילדותי נחשבתי לעילוי, נשלחתי ללמוד וכדרך 'מתמידים', הייתי יושב ולומד יומם ולילה. העיר לי ראשי־השיבה, שאם אמשך כך, לא אחזיק מעמד. אל תהיה 'מתמיד' אמר לי, דיין בארבע־עשרה או שש־עשרה שעות ביממה. וכך, סיים פרופ' דינור בחיוך הקונדסי שניכר

בו אפילו על סף שנתו התשעים, אני עושה עד היום. לא 'מתמיד'. רק ארבע-עשרה או שש-עשרה שעות ביממה" (ברטוב, 9.7.1973).

במלאת שבעה למותו של דינור, הכנסת קיימה ישיבה מיוחדת לזכרו במעמד נשיא המדינה אפרים קציר. לישיבה הוזמנו בני משפחתו ועמיתיו חוקרי תולדות עם ישראל. יושב ראש הכנסת, ישראל ישעיהו, סיפר על פעילותו הענפה של דינור בתחומי המחקר ההיסטורי, החינוך והפוליטיקה.

דיון ומסקנות

אף ששם של ארבעת האישים הלך לפנייהם הודות לעבודתם המדעית, המחקרית או האקדמית, השיח התקשורתי ונרטיב האבל בעיתונות העברית הושפעו בעיקר מזיקתם לדת היהודית, למפעל הציוני ולמדינת ישראל או מסלידתם מהם. עם חלוף השנים השתנו התכנים שבהם התעניינה העיתונות. תחילה נידונה שאלת יהדותם של האישים, הזדהותם עם הדת ונכונותם לשמור מצוות. לאחר מכן עבר הדגש למידת תמיכתם בתנועה הציונית ולבסוף חודר והובהר יחסם למדינת ישראל ותרומתם לה. השוני הגדול נמצא בין זיגמונד פרויד ואלברט איינשטיין, שלא היו אזרחי המדינה, ובין מרטין בובר ובן-ציון דינור שהיו אזרחיה. בהקשר זה נטו העיתונים לבחון את קרבתם של פרויד ואיינשטיין למפעל הציוני והזדהותם עמו ואת תמיכתם של בובר ודינור במדינת ישראל כמקום מושבו של העם היהודי. בד בבד נידונה שאלת הקרבה ליהדות ומידת המסורתיות של ארבעת האישים.

אף שפרויד הגיע להישגים מדעיים מזהירים ותרם חידושים רבים לידע האנושי, מסעו אל ההצלחה הוצג כנרטיב מטלטל ומפרך של יהודי מיוסר. הודגשה השתייכותו לעם היהודי וצוינה הצלחתו על רקע גלי האנטישמיות ששטפו את אירופה. מותו של איינשטיין היה אירוע מדיה בעיתונות הישראלית וזכה לכיסוי עיתונאי מעמיק במאמרי המערכת, הפובליציסטיקה והכתבות; כן התפרסמו קריקטורות ומכתבים שעליהם חתם בכתב ידו. חשוב מכך, דומה שמערכות העיתונים יצאו מגדרן כדי להציגו כנציג הנבחר של העם היהודי, כתומך מושבע של הבניין הציוני, כשגריר של מדינת ישראל לאומות העולם וכמי שמדינת ישראל עמדה בראש מעייניו עד ימיו האחרונים.

בובר הצטייר כפילוסוף ישראלי הומני ובעל שם בין-לאומי אשר החזיק בעמדה מורכבת ודו-משמעית כלפי המחזרות העבריות בארץ ישראל, הבניין הציוני והקמתה של מדינת הלכה. מנגד, הנרטיב הכללי של סיקור מותו של דינור היה חף ממחלוקת ונדמה היה שלא היו בחייו קונפליקטים אף שעסק בתחומים היסטוריים רגישים, כיהן כחבר כנסת והפוליטיקה לא הייתה זרה לו. הוא תואר כהיסטוריון נעלה וכמורה ומחנך למופת שהעמיד דורות של מורים וחוקרים.

בתקשורת הוצגו ארבעת האישים, ובמיוחד איינשטיין, כידוענים. רוב אנשי האקדמיה אינם זוכים לפרסום וליחסי ציבור ענפים וייתכן שפרסומם נבע משילוב מנצח בין הצלחה

מדעית-אקדמית לאישיות יוצאת דופן ומסקרנת. לחלופין אפשר לנמק את הרמה של ידוען בהזדהות עם תיאוריה פורצת דרך (איינשטיין, פרויד), תפיסה הומנית יוצאת דופן ואף חתרנית (בובר) או השקעה בעבודה ציבורית-פרלמנטרית לצד אקדמית (דינור). מניתוח ביקורתי של הסיקור העיתונאי נדמה שארבעת האישים זכו למעמד של ידוענים לאחר מותם, אם כי בעצימות נבדלת. הצלחתם בזירה האקדמית הובילה את העיתוננים "להסתופף בזוהר זולתם" ולהדגיש את ייחוסם לעם היהודי או את תרומתם למפעל הציוני ולמדינת ישראל. במקרה שבו תרומתם למפעל הציוני לא הייתה נלהבת דייה, הסלידה נעטפה בנרטיב סלחני, ברוח "לא תדבר סרה על המת". מעמדם כאנשי מדע מיצבה אותם כאינדיוידואלים נאורים והומניים, בשונה מפוליטיקאים שנתפסים לעתים כאישים לעומתיים, וכפועל יוצא מכך, סיקור מותם עלול להיעטף בנרטיב נקמני ולעומתי.

הערות

- 1 תנועת ברית שלום (1925–1933) צידדה בהקמת אוטונומיה דו-לאומית שתנהיג שוויון זכויות מלא בין ערבים ליהודים תחת שלטון המנדט הבריטי בארץ ישראל (פלשתינה).
- 2 אַרְוִידִיץְּהָ – Erudition, למדנות, בקיאות וידענות רחבה.

מקורות

ספרים ומאמרים

- אלידע, ע' (2014). העולם בצחוב: לידת עיתונות ההמון הארץ ישראלית (מ"הצבי" ל"האור" 1884–1914), תל אביב: המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית.
- דרורי, ז' וד' נוסק (2018). בין תקשורת מתגייסת לביקורת מגויסת: יחסי תקשורת וצבא בישראל בשלושה מבצעים ברצועת עזה: עופרת יצוקה (2008), עמוד ענן (2012) וצוק איתן (2014), דוח מחקר, תל אביב: מערכות.
- קוץ, ג' (2013). חדשות וקורות הימים: מחקרים בתולדות העיתונות העברית והתקשורת העברית יהודית, ירושלים: הספרייה הציונית.

- Akhther, N. & D.A. Tetteh (2023). "Global Mediatized Death and Emotion: Parasocial Grieving—Mourning Stephenhawking on Twitter", *OMEGA: Journal of Death and Dying*, 87, 1, pp. 126-145.
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (2nd edition), New York: Verso.
- Berkman, K. (2020). "Literary Celebrity and Political Activism: Wole Soyinka's Nobel Prize Lecture and the Anti-Apartheid Struggle", *Critical Arts*, 34, 1, pp. 73-86.
- Chan, H.F., F.G. Mixon Jr, J. Sarkar & B. Torgler (2022). "Recognition and Longevity: An Examination of Award Timing and Lifespan in Nobel Laureates", *Scientometrics*, 127, 6, pp. 3629-3659.
- Cheuk, M.K.C. (2022). "Escaping Prestige: A Transmedial Reading of Death in L'année Gao", *Journal of World Literature*, 7, 3, pp. 401-426.

- Efron, Noah J., *A Chosen Calling: Jews in Science in the Twentieth Century*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2014.
- Fahy, D. (2018). "The Laureate as Celebrity Genius: How Scientific American's John Horgan Profiled Nobel Prize Winners", *Public Understanding of Science*, 27, 4, pp. 433-445.
- Gerstenfeld, M. & B. Green (2004). "Watching the Pro-Israeli Media Watchers", *Jewish Political Studies Review*, 16, 3-4, pp. 33-58.
- Hobsbawm, E.J. (1992). *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Isaacson, W. (2008). *Einstein: His Life and Universe*, London: Simon and Schuster.
- Krauss, L.M. (2015). "Scientists as Celebrities: Bad for Science or Good for Society", *Bulletin of the Atomic Scientists*, 71, 1, pp. 26-32.
- Lacoursiere, R.B. (2008). "Freud's Death: Historical Truth and Biographical Fictions", *American Imago*, 65, 1, pp. 107-128.

עיתונים

- איינשטדט, ש' (22.4.1955). "אלברט איינשטיין", קול העם, עמ' 2.
- "איינשטיין ידע את אשר ניבא" (19.4.1955). ידיעות אחרונות, עמ' 1.
- אגף, מ' (18.6.1965). "מרדכי מרטין בובר", חרות, עמ' 5 (מוסף ספרות ואמנות).
- אלדר, י' (13.7.1973). "יהדות לשירים (למכביה)", ידיעות אחרונות, עמ' 15.
- "הבולדוזר של ההיסטוריה היהודית" (9.7.1973). ידיעות אחרונות, עמ' 3.
- ברגמן, ש"ה (22.4.1955). "על אלברט איינשטיין: קצת זיכרונות", דבר, עמ' 2.
- ברון, נ' (14.6.1965). "האיש שנחשב בעולם לגאון לא היה נביא בעירו", ידיעות אחרונות, עמ' 3.
- ברטוב, ח' (9.7.1973). "90 שנות מעורבות יהודית", מעריב, עמ' 14.
- "ב.צ. דינור נטמן" (10.7.1973). דבר, עמ' 3.
- גן, א' (19.4.1995). "בשולי הגליון", הבקר, עמ' 2 (מאמר המערכת).
- גץ, א' (14.6.1965). "מרטין בובר: אור לגויים", הבקר, עמ' 3.
- דוש (20.4.1955). קריקטורה, מעריב, עמ' 4.
- ד.ש. (25.9.1939). "זיגמונד פרויד נסתלק", דבר, עמ' 1, 6.
- חריף, י' (14.6.1965). "הדרך מפרנקפורט לירושלים", מעריב, עמ' 3.
- יבם, י' (13.7.1973). "בן-ציון דינור", על המשמר, עמ' 6.
- יהודה, ג' (19.4.1955). "אלברט איינשטיין ז"ל", דבר, עמ' 1-2.
- ימבור, י' (19.4.1955). "אחרון ההומניסטים הגדולים", על המשמר, עמ' 1-2.
- י.א.ג. (18.6.1965). "אור גנוז לדורות", מעריב, עמ' 17.
- כתבי הצפה (18.6.1965). "פרופ' מרטין בובר ז"ל", הצפה, עמ' 10.
- "ל. אשכול – בובר: נציגה המעולה ביותר של רוח עם ישראל בהתעוררותו" (15.6.1965). דבר, עמ' 2.
- לונדון (25.9.1939). "פרופ' זיגמונד פרויד", הארץ, עמ' 5.
- לונדון (25.9.1939). "מת פרופסור פרויד", הצפה, עמ' 2.
- "המאור שכבה" (19.4.1955). חרות, עמ' 1 (מאמר המערכת).
- "מברק־התנחומים של הנשיא" (20.4.1955). הארץ, עמ' 1.
- מ.ד. (14.6.1965). "מות בובר", דבר, עמ' 1 (מאמר המערכת).
- מו"ש (22.4.1955). "עם הסתלקותו של איינשטיין", הארץ, עמ' 9.
- "מיום ליום: אלברט איינשטיין ז"ל" (19.5.1955). הארץ, עמ' 2 (מאמר המערכת).
- נאור, א' (18.6.1965). "מרדכי בובר והיהדות", חרות, עמ' 5 (מוסף ספרות ואמנות).
- נתן, א' (22.4.1955). "הטור השביעי: אחרי אינשטיין", דבר, עמ' 2.

- סופר הבקר בירושלים (14.6.1965). "נפטר פרופ' בובר", **הבקר**, עמ' 1-2.
- סופר הבקר בכנסת (15.6.1965). "הכנסת כיבדה בקימה זכר בובר", **הבקר**, עמ' 1.
- סופרו הפרלמנטרי של למרחב (15.6.1965). "הכנסת כיבדה זכרו של בובר", **למרחב**, עמ' 1.
- סט"א (19.4.1955). "אלברט איינשטיין איננו", **חרות**, עמ' 1.
- סט"א (15.6.1965). "זכר בובר הועלה בסנאט האמריקני", **הבקר**, עמ' 1.
- סלפטר, א' (19.4.1955). "פעל ליצירת אהדה לישראל", **הארץ**, עמ' 1.
- סנה, מ' (15.6.1965). "מברק תנחומים של סיעת מק"י בכנסת", **קול העם**, עמ' 1.
- עברון, ב' (18.6.1955). "ספרות ואמנות: מרטין בובר ז"ל", **ידיעות אחרונות**, עמ' 9.
- ענבר, י' (22.4.1955). "מכוחו ומכוח־כוחו", **על המשמר**, עמ' 3 (מוסף שישי).
- ע"צ (15.6.1965). "מברק תנחומים מליבקה לשזר", **הבקר**, עמ' 1.
- ע"ר (15.6.1965). "פרופסור בובר הובא למנוחות", **הצפה**, עמ' 1-2.
- ע.ר. ויו.פי. (19.4.1955). "אלברט איינשטיין איננו: הצהרת פרופ' מזר, נשיא האוניברסיטה", **דבר**, עמ' 1.
- ע"ר, יו.פי. וסט"א, (19.4.1955). "פרופסור אלברט איינשטיין איננו", **הבקר**, עמ' 1-2.
- ע"ר ושק"ה (19.4.1955). "אלברט איינשטיין איננו", **קול העם**, עמ' 1, 4.
- "פרופ' ב'צ' דינור מת בגיל 89" (9.7.1973), **דבר**, עמ' 1-2.
- "פרופסור אלברט איינשטיין איננו" (19.4.1955), **הארץ**, 19.4.1955, עמ' 1.
- "פרופסור מרטין בובר – למנוחות" (15.6.1965), **הבקר**, עמ' 1.
- פרויד, ז' (29.9.1939). "מכתבו של זיגמונד פרויד לקרן היסוד", **הארץ**, 20.6.1965, עמ' 5.
- פרינסטון (20.4.1955). "פרופ' א' איינשטיין למנוחת עולמים", **על המשמר**, עמ' 1-2.
- פרנק, פ' (22.4.1955). "אמריקה מגלה את איינשטיין", **מעריב**, עמ' 3 (מוסף שישי).
- פ.ב. (25.9.1939). "זיגמונד פרויד", **הבקר**, עמ' 2.
- "צוואתו של איינשטיין לעולם: התייחסו בצדק לישראל" (20.4.1955), **מעריב**, עמ' 1.
- קרליבך, ע' (19.4.1955). "איינשטיין", **שם**, עמ' 3.
- רודי, צ' (26.9.1939). "זיגמונד פרויד (מאי 1856 – ספטמבר 1939)", **הארץ**, עמ' 3.
- "שרת: גדול גאוני המדע" (19.4.1955), **שם**, עמ' 1.